

Hvordan har vi det egentlig?

Det går så det suser i Norge. Oljepengene strømmer inn i landet, det private forbruket øker og boligprisene skyter i været. Boken *Sosialt utsyn 1998* bekrefter langt på vei inntrykket av at de fleste av oss har det bedre enn noen gang. Men sier den noe om hvordan vi egentlig har det?

Morten Ryen

Statistisk sentralbyrå (SSB) har en viktig oppgave i det norske samfunnet. "Byrået", som ble opprettet allerede i 1876, er Norges sentrale institusjon for innsamling, bearbeiding og formidling av offentlig statistikk. Statistisk sentralbyrås statistikker og analyser er i første rekke viktige arbeidsredskaper for offentlig planlegging og samfunnsstyring. Men også andre som søker faktaopplysninger om det norske samfunnet, enten det er byråkrater, forskere, studenter eller journalister, har nytte av den offentlige statistikken.

Å lese statistikk

Å lese og forstå statistikk er ingen enkel oppgave. Ta eksempelet med "barn født utenfor ekteskap". Det har vært ført statistikk for "uekte barn" i kirkebøkene, langt tilbake i historien. Lenge før Statistisk sentralbyrå ble startet. Statistikken føres fremdeles, og i årets utgave av *Sosialt utsyn* kan vi lese at andel barn født utenfor ekteskap er økt fra 14 prosent i 1980 til 48 prosent i 1996. Men hva betyr det? Helt fram til midten av 1970-tallet betydde "barn utenfor ekteskap" nesten alltid barn født av unge ugifte mødre. I dag forteller tallene i første rekke om endringer i samlivsmønsteret: Svært mange barn blir født i etablerte samboerforhold. Uten denne tilleggskunnskapen blir tallene meningsløse.

Statistikk må med andre ord fortolkes og forklares for å gi mening, og for en legmann er det fort gjort å forstå statistikken feil.

Formidling

Statistisk sentralbyrå nøyer seg heldigvis ikke bare med å føre statistikk. Nettopp fortolkning og forklaring på hva statistikken betyr er en viktig del av virksomheten.

I de senere år har formidlingen fra Statistisk sentralbyrå tatt seg betraktelig opp. Foruten den løpende produksjon av statistiske årbøker og statistikkhefter på avgrensede områder, gir SSB ut tidsskriftet *Samfunnsspeilet* seks ganger i året. Egne hjemmesider på Internett, der det blant annet er mulig å søke på statistikk etter emne, stille spørsmål og bestille publikasjoner, bidrar ytterligere til å gjøre statistikken tilgjengelig for den interesserte allmennhet. De elektroniske hjemmesidene oppdateres ofte flere ganger om dagen.

Publikasjonen *Sosialt utsyn 1998* er et viktig element i formidlingen fra Statistisk sentralbyrå. *Sosialt utsyn* ble første gang gitt ut i 1974, og årets utgave er den sjuende i rekken. Boken presenterer fyldige artikler om viktige sider ved samfunnsutviklingen, og har derfor helt siden starten vært et nyttig oppslagsverk for samfunnsengasjerte mennesker i høyere utdanning, media og forvaltning.

Forrige utgave kom i 1993, men planen nå er å gi ut boken annet hvert år. Det er klokt i en verden der forandringstakten er rask. I 1993-utgaven er tallmaterialet fra 1990 og 1991, noe som har begrenset interesse i 1998. Årets utgave er i det alt vesentlige basert på tall fra 1996, men enkelte statistikker er ført helt fram til 1997.

Antall sider er redusert fra drøyt 450 i 1993-utgaven til 250 i årets utgave, uten at leseren av den grunn får følelsen av å miste noe vesentlig. Publikasjonen skal være en oversikt og en innfallsport til mer detaljert statistikk, så det er uansett nødvendig å gjøre en avgrensing.

Sosiale indikatorer

Årets utgave av Sosialt utsyn er delt inn i 11 nummererte kapitler om avgrensede temaer som befolkningsutvikling, helse, arbeid, utdanning, kriminalitet, boforhold - og så videre. Inndelingen er grei, og en gjenspeiling av den tematiske inndeling vi finner igjen i byråets øvrige publikasjoner. Boken inneholder også et vedlegg med sosiale indikatorer som viser utviklingen i sosiale levekår langs noen viktige dimensjoner fra 1980 og fram til i dag. Sosiale indikatorer er statistiske mål som skal beskrive eller belyse viktige sider ved samfunnsutviklingen. Hensikten er i første rekke å invitere til spørsmål om og refleksjon over samfunnsutviklingen.

Ungdoms levekår

1993-utgaven av Sosialt utsyn hadde et oversiktskapittel om Levekår i Norge som fungerte som en slags oppsummering av innholdet i resten av boken. Det kapittelet er tatt ut av årets utgave, uten at jeg helt skjønner hvorfor. Beklagelig er det i alle fall. I årets utgave får leseren utdelt alle brikkene, men må legge puslespillet selv.

I stedet for oversiktskapittelet er det kommet et nytt kapittel som heter "Ungdoms levekår". Dette er plassert foran de andre kapitlene og har ikke fått noe kapittelnummer, noe som kan tyde på at det er lagt til etterpå – uvisst av hvilken grunn. Innholdet er interessant nok, og forfatterne begrunner kapittelet blant annet med at det er viktig å studere levekårene i ulike aldersgrupper. Ungdomsfasen er viktig fordi den peker framover. Det er i denne fasen grunnlaget for resten av voksenlivet legges ved valg av utdanning, yrke og samlivsform. Ungdomstiden har også innslag av vold, rus og kriminalitet som kan true unges framtidsmuligheter.

Kapittelet om ungdoms levekår forsvarer sin plass i boken ved at det endrer det allmenne inntrykket av at alt går den riktige veien i kongeriket Norge. Statistikken viser at ungdom ikke i samme grad som andre aldersgrupper har fått del i velstandsutviklingen de siste årene.

Tross lange og solide utdannelser sakker ungdom akterut økonomisk, de er hyppigere sosialhjelpsmottakere, og har større problemer med å komme inn på arbeidsmarkedet og boligmarkedet enn de som er noen år eldre.

Jeg vet ikke om tanken er å presentere levekår for andre aldersgrupper i senere utgaver av Sosialt utsyn, med det ville ikke være noen dårlig idé. Hva med å si noe om hvordan pensjonistene egentlig har det? Mytene om hvor begredelig denne gruppen har det er seiglivet. Kanskje hadde det rett og slett vært en tanke å legge om hele boken slik at levekårsdataene ikke presenteres tematisk, men etter aldersgrupper eller livsfase?

Leservennlig

Sosialt utsyn 1998 har en tiltalende form. Teksten er i to spalter, noe som øker lesbarheten og tilgjengeligheten. Innimellom er det satt inn bokser med forklarende tekst som går over en eller to spalter. Også disse bidrar til å dele opp stoffet og gjør det mer leservennlige, samtidig som leseren får tilleggsopplysninger om viktige definisjoner og begreper og hvilke forbehold som må tas når man tolker statistikken. Tabellene er greie og oversiktlige, og grafene er gode illustrasjoner til teksten.

Fotografiene, som innledet hvert kapittel i den forrige utgaven, er borte i årets utgave. Det sparer plass og penger, men samtidig gjør det publikasjonen tørrere enn den behøver å være. Utgiveren kunne ha valgt å gå den andre veien og brukt flere fotografier. Alle undersøkelser viser at noe av det første en leser fester seg ved, foruten overskriftene, er bilder og bilde-tekst. Den språklige framstillingen er god, noe som antakelig skyldes at sluttredigeringen av teksten er gjort av bare to personer. Det er spesiell grunn til å framheve bruken av mellomtitler gjennom hele teksten. Hvert avsnitt har en overskrift som forteller om hva avsnittet nedenfor inneholder.

Dette gjør innholdet meget oversiktlig og enkelt å finne fram i, og

når det samtidig er laget en detaljert innholdsfortegnelse bak i boken der alle mellomtitlene er med, blir Sosialt utsyn lett å bruke som oppslagsverk. En ingress foran på hvert kapittel, som sammenfatter hovedinnholdet, ville etter min oppfatning gjort teksten enda mer leservennlig.

Statistikkens begrensninger

Sosialt utsyn 1998 er bygget på et stort tilfang av det som på fagspråket kalles *deskriptiv statistikk*. Statistikken inneholder faktaopplysninger om enkeltindivider - i noen grad også husholdninger - i kongeriket Norge, og en systematisk sammenstilling av slik statistikk gjør Sosialt utsyn til et nyttig verktøy for mange formål. Samtidig er det grunn til å minne om hva statistikken ikke forteller noe om.

De færreste av oss har en identitet som sammenfaller med de statistiske kategorier. La gå at vi kan gjenfinne oss selv i kategorier som "enslige forsørgere", "par med barn", "sosialhjelpsmottakere" eller "menn 30-39 år". Men som levende mennesker inngår vi i sosiale sammenhenger som aldri kommer til syne i statistikken. Disse sammenhenger har avgjørende betydning for levekår og livskvalitet. Det er i familien, kameratflokkene, sykkklubben, familien, i idrettslaget og på arbeidsplassen vi lever våre liv. Ikke som isolerte individer, men som medlemmer av sosiale grupper, organisasjoner og samfunn.

Det er naturligvis urimelig å kreve at tallene fra SSB skal fortelle oss noe om kvaliteten på de sosiale relasjonene, meningen med livet, endringer i kulturelle verdier og normer. Deskriptiv statistikk egner seg ikke til slikt. Sosialt utsyn gir et overblikk over fordelingen av goder, byrder, plager og problemer - og som sådan er det en utmerket publikasjon. Men hvordan vi, som virkelige mennesker i et levende samfunn, egentlig har det, forteller den strengt tatt ikke så mye om.

Morten Ryen

er sosiolog og frilansjournalist.